

Stadens demokratiska mellanrum

2018-09-26

© Arkitekten

Alla artiklar är skyddade av upphovsrättslagen. Artiklar får ej distribueras utanför den egna organisationen utan godkännande från Retriever eller den enskilde utgivaren.

Klicka här för att läsa artikeln.

50

Oktober 2018

Perspektiv

Stadens demokratiska mellanrum

Öppenhet. ”Det postdemokratiska tillståndet lider av agorafobi – en skräck för öppna platser”. Jeff Werner undersöker postdemokratiseringen av staden utifrån två händelser sommaren 2018: Politikerveckan i Visby och markanvisningstävlingen om att bebygga Skanstorget i Göteborg.

det postdemokratiska tillståndet har medborgaren ersatts av konsumenten. Från att staden fungerat som en demokratisk urcell i kraft av dess heterogenitet, reduceras den till en marknadsplats för den postindustriella ekonomin. Citykärnan blir mer ensartad under trycket från köpcentra utanför staden. De nya ”offentliga” rummen i stadens utkant fyller inte samma självklara demokratiska funktion. De kan användas för marknadsföring, också av politik som under valrörelsen, men inte för protester mot makten. Stadens mellanrum försvinner i förtätningar eller programmeras för olika – ofta kommersiella – aktiviteter.

På årets arkitekturbiennial i Venedig diskuteras behovet av mellanrum under ledning av de båda irländska huvudcuratorerna Yvonne Farrell och Shelley McNamara. Under temat Freespace tematiserades demokratiska rum som är oprogrammerade och öppna för användningar som ännu inte tänkts.

På Sveriges radios scen i Visby den andra juli pekade Handelshögskolans forskare Lena Lid Falkman ut Stora scenen i Almedalen som en symbolisk plats för demokratin. Det var från en scen som demokratin föddes i antikens Aten, hävdade hon. Bilden hon gav var således att demokrati utspelas från en estrad på vilken politiker talar till folket, inte med folket.

EN LÅNGT VIKTIGARE plats för demokratin i just Almedalen, menar jag, ligger på parkens södra sida: Almedalsbiblioteket ritat av Christer Malmström och Anders Grape (invigt 2001). Publikt tillgängliga bibliotek är essentiella för demokratin, men här har arkitekterna lyckats göra mycket mer än att skapa ett funktionellt rum för att läsa tidningar, låna böcker och använda datorer. Vänt mot Almedalen ligger ett

stort och ljus café som knyter samman det inre offentliga rummet med det yttre. Genom ett högt och brett norrfönster ser man besökaren ut över parken, dammen, havet och den medeltida staden. Ingen behöver handla något för att sätta sig ner en stund, använda toaletterna, wifin eller läsa dagstidningen.

I biblioteket kan man reflektera, diskutera och fördjupa sina kunskaper i olika ämnen. Men det är inte här regionens politiska beslut fattas. Som demokratisk stad är Visby otydlig. Klart är att det inte är innanför ringmuren som det politiska livet utspelas under de 51 veckor av året när det inte är politikervecka. Regionstyrelsen sitter i det tidigare regementsområdet Visborg, i södra utkanten av staden. Här finns också det mesta av den regionala administrationen, liksom det nya rådhuset där regionfullmäktige sammanträder. Men Visborg är ingen plats för politiska manifestationer. På årets första maj demonstrerade socialdemokraterna i Bingeby väster om Visby och Vänsterpartiet i Gråbo, ett miljonprogramsområde i södra delen av staden. Valstugorna finns i Öster centrum, precis utanför ringmuren, som fram till för ett decennium sedan var stadens handelscentrum med Systembolaget och flera banker. Dagens kommersiella centrum, där många människor möts, ligger sedan ett decennium vid Follingbo-rondellen i stadens utkant, nära travbanan. Men det demonstreras inte i Disneyland, som arkitekten Michael Sorkin formulerade det 1992 i boken *Variations on a theme park: the new American city and the end of public space*.

”Politiker är inte heller särskilt angelägna att försvara stadens stora öppna platser eftersom de kan användas för protestaktioner som de helst vill slippa se.”

ATT LETA EFTER en enskild företeelse som gör en stad demokratisk är en återvändsgränd. Alla delar av en stad kan aldrig fylla alla demokratiska funktioner. Men några betydelsefulla inslag i den demokratiska staden kan pekas ut: Synliga platser där makten verkar som också är tillgängliga för medborgarna; öppna platser som kan ge synlighet åt missnöjesyttringar, politiska manifestationer och legitimitet åt minoritetsgrupper; möteslokaler med tillgång till modern teknik som kan hyras till för alla överkomligt pris; torg och parker av varierande storlek; ett fungerande transportsystem som alla medborgare ekonomiskt och fysiskt har tillgänglighet till; offentlig konst och symboliska platser som representerar hela befolkningen. Sistmen inte minst, den demokratiska staden behöver mellanrum där medborgarnas kroppar inte koreograferas till att utföra vissa specifika rörelsemönster och deras medvetanden inte invaderas av reklam och propaganda.

Att framhålla de medeltida delarna av Visby, med scenen i Almedalen som symbol för demokratin, är mot denna bakgrund djupt problematiskt. Visby som helhet saknar platser där makten är synlig och där medborgarna kan protestera. Staden är kraftigt segregerad. Kollektivtrafiken undermålig. Och framkomligheten, särskilt i de medeltida kvarteren, usel. De medeltida miljöerna fungerar visserligen utmärkt som fond för den ekonomiska och politiska elitens rosémangel – en elit som väljer taxi när den åker i skytteletrafik mellan innerstaden och flygplatsen. De är förstas viktiga ur kulturarvsper-

Marknadsdag vid saluhallen på Skanstorget nedanför Skansberget i Göteborg.

FOTO: OLGA RINMAN/GÖTEBORGS STADSUSEUM

spektiv men svårhanterade ur tillgänglighets-synvinkel. Men en sak som Visby har är mellanrum. Detta gäller stadens många parker, inte minst områdena runt ringmuren som frilades efter en plan av Sven Markelius.

MELLANRUMMEN ÄR ANNARS hotade av nyliberalismens segertåg inom den offentliga sektorn och av hårt exploateringsstryck i många städer. ”Jag tål inte att se platser ligga för fåfot”, sa en representant för Västsvenska Handelskammaren på Almedalsveckan. Hen tänkte sannolikt på platser som Heden i Göteborg och områden som tidigare varit industrimark längs Göta älv. Varje obebyggd tomt, övergiven parkplätt eller lågskalig byggnad är en nagel i ögat på dem som vill se högre exploatering och tätare städer. Allt måste vara till (ekonomisk) nytta.

Torget, agoran, har blivit vår tids främsta symbol för demokrati. Men samtidigt som agoran hyllas som demokratins födelseplats lider det postdemokratiska tillståndet av agorafobin – en skräck för öppna platser. Det finns flera skäl till detta. Ett är konkreta hotbilder, isynnerhet efter 11 september och senare tiders lastbilsat-

tacker. Öppna platser är utsatta och framkomligheten på dessa begränsas med bland annat nivåskillnader i marken, betongsugor och staket. Politiker är inte heller särskilt angelägna att försvara stadens stora öppna platser eftersom de kan användas för protestaktioner som de helst vill slippa se.

I GÖTEBORG DRIVER Byggnadsnämnden att ett av stadens torg, Skanstorget, ska ersättas med bostadshus. En markanvisningstävling hölls under sommaren. I linje med den styrande majoritetens (S+V+Mp) önskemål ska processen ha direktdemokratiska inslag. Invånarna ska få rösta på tre olika förslag – men att behålla, och eventuellt utveckla platsen som torg, finns inte som valbart alternativ. Till ETC Göteborg (2018-08-08) säger förste vice ordförande i Byggnadsnämnden Johannes Hulter (S): ”Torg ska ju vara till för något och vi har många parker i närheten. Att bygga ett större torg ger dessutom inga intäkter till staden, så jag ser inte att det skulle vara ett bättre alternativ.”

Hulters syn på att allmän platsmark som torg och parker måste vara till för något specifikt, vittnar om bristande förståelse för mellanrum-

mens betydelse för demokratin och staden. Att alla experter, inklusive tjänstemännen på Stadsbyggnadskontoret gång på gång avrätt från all bostadsbebyggelse på torget, bekommer inte politikerna i Byggnadsnämnden. Experterna misstros i samma utsträckning som den egna kompetensen överskattas. I det postdemokratiska tillståndet likställs ofta demokrati med rätten att välja mellan olika alternativ, tjänster eller varor. Men demokrati handlar om så mycket mer än att välja. Och man bör hålla i minnet att det under rådande förhållanden är långt mer sannolikt att städernas offentligt ägda mark privatiseras, än att privat mark exproprieras och blir offentligt ägd.

En demokratisk process måste även innehålla möjligheten att säga nej. Kanske i syfte att bevara mellanrummets obestämbarhet – Free-space – och låta platsen bära på ett löfte om det ännu otänkbara. ●

Jeff Werner är professor i konstvetenskap vid Stockholms universitet. Hans senaste bok Postdemokratisk kultur (Gidlunds 2018) behandlar bland annat arkitektur, design och stadsplanering.